

УДК 37.091.12:005.336.2]:378.046-021.68

Розвиток предметно-методичної професійної компетентності вчителів-філологів ЗЗСО в контексті STEM-освіти

DEVELOPMENT OF THE SUBJECT-METHODICAL PROFESSIONAL COMPETENCE OF SECONDARY SCHOOL TEACHERS-PHILOLOGISTS IN THE CONTEXT OF STEM EDUCATION

ЧУХ Ганна – доктор філософії, викладач кафедри теорії й методики викладання навчальних дисциплін, Комуніальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, вул. Покришева, 41, м. Херсон, 73034, Україна

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6831-4204>DOI <https://doi.org/10.54891/2786-7013-2023-2-15>

CHUKH Ganna – Philosophy Doctor (PhD), Lecturer of the Department of Theory and Methods of Teaching Disciplines, Municipal Higher Educational Institution «Kherson Academy of Continuing Education» of Kherson Regional Council, 41, Pokryshev Str., Kherson, 73034, Ukraine

Анотація. У статті досліджено проблему розвитку предметно-методичної професійної компетентності вчителів української мови і літератури, зарубіжної літератури в контексті STEM-освіти. Закцентовано на дотичності шкільних навчальних дисциплін мовно-літературної галузі до STEM-освіти: під час уроків мови і літератури педагогу важливо долучитися до формування STEM-компетентностей, визначених Концепцією розвитку природничо-математичної освіти. Розглянуто форми роботи з формування предметно-методичної професійної компетентності вчителів української мови і літератури, зарубіжної літератури в контексті STEM-освіти в системі післядипломної педагогічної освіти, конкретизовано змістове наповнення такої діяльності під час проходження курсів підвищення кваліфікації. Наведено перелік літературних творів, під час вивчення яких доцільно ефективно працювати над формуванням STEM-компетентностей. Визначено теми шкільних програм та наведено приклади завдань на основі деяких творів курсу «Українська література», інтегрованого мовно-літературного курсу «Українська мова, українська література, зарубіжна література», на основі яких доцільно формувати STEM-компетентності: когнітивні навички, наукову грамотність; навички оброблення інформації, креативність – якості, що сприяють творчості здобувачів освіти; здатність до прийняття креативних функціональних рішень, інноваційність; навички комунікації – ефективної роботи в команді, уміння бути лідером і виконавцем тощо. Розгляд проблеми розвитку предметно-методичної професійної компетентності вчителів української мови і літератури, зарубіжної літератури в контексті STEM-освіти сприятиме удосконаленню процесу підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін та усвідомленню педагогами важливості об'єднання зусиль учасників освітнього процесу у формуванні необхідних компетентностей школярів, стимулює допитливість та підтримку інтересу до навчання здобувачів освіти, формує в учнів науковий світогляд, здатність сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію.

Ключові слова: STEM, предметно-методична компетентність, викладання української мови та літератури, викладання зарубіжної літератури, післядипломна педагогічна освіта.

Summary. The article examines the problem of developing subject-methodical professional competence of teachers of Ukrainian language and literature, foreign literature in the context of STEM education. Emphasis is placed on the relevance of language and literature school disciplines to STEM education. This is important for a teacher to participate in the formation of STEM competencies during language and literature lessons defined by the Concept of the Development of Science and Mathematics Education. The author considered forms of work on the formation of subject-methodical professional competence of teachers of Ukrainian language and literature, and foreign literature in the context of STEM education in the system of postgraduate pedagogical education. The content of such activities during advanced training courses is specified. There is a list of literary works in the article, which is advisable to work effectively on the formation of STEM competencies. The author defined topics of school programs and examples of tasks based on some works of the course «Ukrainian literature», and the integrated language and literature course «Ukrainian language, Ukrainian literature, Foreign literature», based on which it is advisable to form STEM competencies: cognitive skills, scientific literacy; information processing skills, creativity – qualities that contribute to the creativity of education seekers; the ability to make creative functional decisions, innovativeness; communication skills - effective teamwork, ability to be a leader and executor, etc. Consideration of the problem of the development of the subject-methodical professional competence of teachers of the Ukrainian language and literature, foreign literature in the context of STEM education will contribute to the improvement of the process of improving the qualifications of teachers of philological disciplines and teachers' awareness of the importance of combining the efforts of participants in the educational process in the formation of the necessary competencies of schoolchildren, stimulates inquisitiveness and supports the interest in education of students, forms in students a scientific worldview, the ability to perceive, analyze, interpret, and critically evaluate information.

Key words: STEM, subject-methodical competence, teaching Ukrainian language and literature, teaching foreign literature, postgraduate pedagogical education.

Вступ. STEM-освіта – один із визначальних напрямів модернізації процесу шкільного навчання, нова парадигма освіти у глобальному світі, яка визначає важливість поєднання математичної компетентності та компетентності в науках, технологіях та інженерії. Такий підхід дозволяє формувати когнітивні навички, наукову грамотність, навички оброблення інформації, креативність не лише на уроках математичної, природничої, технологічної, інформатичної освітніх галузей, а й мовно-літературної.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку предметно-методичної професійної компетентності вчителів у контексті STEM-освіти досліджували науковці С. Кириленко, О. Кіян (проблема підготовки вчителя у системі STEM-освіти: розвиток та формування його професійної

компетентності), Л. Колток, Н. Іваник (упровадження STEM-освіти в освітній процес Нової української школи), О. Коршунова, Н. Гущина, І. Василяшко, О. Патрикеева (STEM-освіта: професійний розвиток педагога) та ін. У роботах цих учених зацентовано на удосконаленні фахових навичок освітян на засадах STEM-освіти, у якій поєднано науку, технологію, інженерію та математику; візуалізацію наукових явищ, ознайомлення на практиці з природними явищами для більш глибокого їх розуміння.

Мета дослідження – розглянути форми роботи з формування предметно-методичної професійної компетентності вчителів української мови і літератури, зарубіжної літератури в контексті STEM-освіти в системі післядипломної педагогічної освіти, конкретизувати змістове наповнення

такої діяльності під час проходження курсів підвищення кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. Педагогічні працівники вдосконалюють професійну майстерність в контексті STEM-освіти в різних формах: участь в освітньому проекті «STEM-школа», організованого ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», у роботі регіональних філій, наприклад, «STEM-школа на Херсонщині» (КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради); популяризація інноваційних педагогічних ідей Всеукраїнського фестивалю «STEM-весна» тощо. Під час проходження курсів підвищення кваліфікації для фахівців проводять конференції, майстер-класи, тренінги, панельні дискусії з означеної теми. Важливим є обговорення успішних освітніх практик для STEM-навчання (проектно-дослідницька діяльність, нестандартні методичні прийоми, візуалізація навчання, кейси для реалізації STEM-освіти тощо).

Розглянемо змістове наповнення зазначених форм роботи з формування предметно-методичної професійної компетентності вчителів української мови і літератури, інтегрованого мовно-літературного курсу в контексті STEM-освіти під час проходження курсів підвищення кваліфікації.

По-перше, доцільно визначити дотичність шкільних навчальних дисциплін мовно-літературної галузі до STEM-освіти. Засадами упровадження цієї інноваційної технології генерування нових ідей і знань є об'єднання зусиль учасників освітнього процесу у формуванні необхідних компетентностей школярів, які зможуть у майбутньому вирішувати суспільні проблеми, поєднавши природничі науки, технології, інженерію та математику. Під час уроків мови і літератури важливо педагогу важливо долучитися до формування STEM-компетентностей, визначених Концепцією розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти): когнітивних навичок, наукової грамотності; навичок оброблення інформації, креативності – якостей, що сприяють творчості здобувачів освіти, здатності до прийняття креативних функціональних рішень, інноваційності; навичок комунікації – навичок спілкування, ефективної роботи в команді шляхом забезпечення кожному учаснику команди рівного шансу на участь та передачу ідеї з урахуванням спільної відповідальності, знати свої сильні і слабкі сторони, спілкуватися з членами команди чи зацікавленими сторонами ефективними способами [4].

Тезу про важливість об'єднання зусиль учасників освітнього процесу у формуванні необхідних компетентностей школярів підтверджують автори модельної навчальної програми «STEM. 5-6 класи (міжгалузевий інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти О. Бутурліна, О. Артем'єва, які стверджують, що реалізація програми дозволяє досягти таких обов'язкових результатів навчання для мовно-літературної освітньої галузі: здатність сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в текстах різних видів; висловлювати власні думки, почуття, ставлення та ідеї, інтерпретуючи інформаційні та художні тексти [2].

По-друге, важливо визначити теми шкільних програм з української мови і літератури, зарубіжної літератури, інтегрованого мовно-літературного курсу, які є найбільш сприятливими для формування STEM-компетентностей. Це є предметом обговорення і практичної взаємодії педагогів під час тренінгів, воркшопів. Розглянемо деякі твори шкільних програм «Українська література», інтегрованого мовно-літературного курсу «Українська мова, українська література, зарубіжна література», які увійшли до цього переліку. Кожен з літературних творів переліку відстежимо за такими критеріями:

1. Українська література / зарубіжна література / інтегрований мовно-літературний курс (автор, назва літературного твору); клас, у якому вивчають твір чи мовозначчу тему.

2. STEM-інтеграція під час вивчення означеного твору.

3. STEM-компетентності.

4. Приклад застосування трансдисциплінарного підходу на уроці мови/літератури/ інтегрованого мовно-літературного курсу.

1.1. Українська література. Т. Шевченко «Зоре моя вечірняя...» (фрагмент з поеми «Княжна»); 5 клас.

1.2. Природничі науки (Science).

1.3. Формування наукової грамотності.

1.4. Вправа «Чи знаєш ти, що...».

Чи знаєш ти, що вечірня (ранкова) зоря – народні назви Венери, яка з'являється на небі у вечірній і ранковий (світанковий) час?

2.1. Українська література. С. Плачинда «Богатирська застава»; 5 клас.

2.2. Природничі науки (Science), технології (Technology).

2.3. Формування картографічної грамотності.

2.4. Вправа «Робота з Google-картою».

2.4.1. Сучасна назва Білгорода, про який ідеться в історичному оповіданні С. Плачинди «Богатирська застава», – Білгородка, село в Київській області. Знайди його на мапі через застосунок Google-карта.

2.4.2. Змієві вали – це військові оборонні споруди давніх часів на території України, їхня загальна довжина – близько 2000 км, вони проходять територію Київської, Житомирської, Черкаської, Чернігівської, Полтавської областей. Особливість цих укріплень у тому, що вали не є суцільною захисною дерево-земляною стіною, а поєднуються з ділянками лісу, балками або болотами. Під Білгородкою в березні 2022 року військова техніка країни-агресорки не змогла форсувати Змієві вали. «Давньоруські оборонні системи проти Орди – 2000 років гарантії!» – запевнила пресслужба Сухопутних військ ЗСУ.

Здійсно віртуальну подорож до Змієвих валів! Для цього знаходимо Google-карті цю історичну пам'ятку поблизу Білгородки, перемикаємося на супутник. Ця функція дає можливість роздивитися різноманітні історичні пам'ятки та географічні об'єкти, дізнатися про них більше.

2.4.3. Ознайомся з картою «Змієві вали Середньої Наддніпряни» (за Михайлом Кучерою) [3]. Прокоментуй, де збереглися ділянки валу кінця X – початку XI ст., а де залишилися тільки його сліди.

3.1. Українська література. М. Савка «Казка про Старого Лева» (урок позакласного читання); 5 клас.

3.2. Природничі науки (Science), технології (Technology).

3.3. Формування наукової (у т. ч. картографічної) грамотності.

3.4.1. Вправа «Я – дослідник».

Після ознайомлення з віршованим оповіданням М. Савки «Казка про Старого Лева» з ілюстраціями В. Штанка з'ясує, які історичні пам'ятки (Рагуша, площа Ринок, музей-аптека, замки) та міські топоси (будівлі, трамваї, кав'ярні, фонтани) через віршований текст та ілюстрації ідентифікують Львів. Розглянь обкладинку книжки «Казка про Старого Лева». Зверни увагу на корону царя звірів. Моделі яких пам'яток, що є візитівкою Львова, прикрашають її?

3.4.2. Ознайомся з путівником В. Бугаєнка та О. Білецького. «Херсонщина». Поміркуй, які історичні пам'ятки та міські топоси ідентифікують Херсон.

3.4.3. Вправа «Чи знаєш ти, що...».

Чи звертав/звертала ти увагу на матеріал, з якого побудовані брами Херсонської фортеці? Дехто каже, що це ракушняк.

Автори путівника переконують, що ця думка помилкова, бо насправді це вапняк, і більша частина історичного міста побудована саме з цього каменю. Вапняк володіє певною особливістю, з роками його внутрішня структура спресовується та виштовхує з себе всю воду, що робить його монолітним та міцнішим за бетон. Ракушняк же, навпаки, увесь пористий та всмоктує в себе вологу, через що робиться крихким. Головним критерієм вибору цього матеріалу для будівництва було те, що це місцевий камінь, який добували поруч із Херсоном на річці Інгулець. Правильна назва цього каменю – медовий вапняк. Це ще не все: коли вапняк став основним будівельним матеріалом міста, жителі виявили ще одну його особливість. Якщо його покрити декількома шарами оліфи, вапняк набуває кольору золотистої охри. Він, ніби дорогоцінний камінь, переливається та виблискує на сонці. Справжнє «місто сонця», яке не можливо розглядати без сонцезахисних окулярів. Ця особливість завжди викликала гордість містян [1].

3.4.4. Спільний проєкт «Моя Херсонщина».

На основі путівника «Херсонщина» разом з однокласниками сплануйте подорожі мальовничою Херсонщиною. Які природні об'єкти ви хочете відвідати? Чи увійшли до цього переліку «херсонські гори» та Станіславські скелі, пустеля, Асканія-Нова та Арабатська Стрілка, Кінбурнська коса, Джарилгач? Знайдіть їх на мапі через застосунок Google-карта.

4.1. Зарубіжна література / інтегрований мовно-літературний курс. Г. Х. Андерсен «Снігова королева»; 5 клас.

4.2. Математика (Mathematics), природничі науки (Science).

4.3. Стимулювання допитливості та підтримка інтересу до навчання і пошуку знань, формування в учнів наукового світогляду.

4.4.1. Як відомо, родини Кая і Герди жили в міських квартирах на мансардах двох суміжних будинків у великому місті. Можна припустити, що ці будинки мали більше, ніж 1 поверх. Чому в західних країнах першим поверхом будинку вважають той, який ми називаємо другим?

(Число 0 в Україні не вважають натуральним, хоч у багатьох країнах воно належить до натуральних чисел, тому за кордоном першим поверхом будинку вважають той, який ми називаємо другим).

4.4.2. Літературна географія.

4.4.2.1. Перевіримо знання змісту казки!

Укладіть ланцюжок подій казки Г. Х. Андерсена «Снігова королева», розмістивши події послідовно. Доберіть уривки з тексту казки, які підтверджують інформацію з ланцюжка подій.

4.4.2.2. Літературна географія стає трендом у туристичній галузі світу. Фахівці туризму використовують наукові розвідки про маршрути літературних героїв. Є й дослідження про подорож Герди в пошуках Кая. Проведімо й ми схожу роботу, розширивши пошук: дослідіть літературну географію казки «Снігова королева». Для цього на основі виконаного завдання 4.4.2.1 доберіть із переліку інформацію про історико-культурні чи географічні особливості регіонів. Пов'яжіть цю інформацію з ланками ланцюжка подій. Зробіть висновок про пов'язаність інформації з тексту казки та відомостей про історико-культурні чи географічні особливості країн чи географічних об'єктів.

Наприклад: троль на початку казки розбив дзеркало; Норвегія – країна міфічних тролів. Отже, події розпочинаються в Норвегії – країні Скандинавського півострова.

Наведемо приклад виконання цього завдання.

У Кая і Герди, був свій садок під дахом, де росли троянди; узимку вони, милуючись снігом, любили слухати

дивовижні історії, які їм часто розповідала бабуся. (Для Данії типовий помірний морський клімат: улітку цвітуть троянди, узимку лежить глибокий сніг).

Герду несе своїми водами річка (можливо, інший водний об'єкт із течією). (Протока Каттегат відокремлює Данію від Швеції. У протоці є дві течії: спрямована на північ менш солонна, поверхнева, і солоніша, глибинніша, направлена на південь).

Течія приносить відважну мандрівницю до бабусі, у якій ростуть прекрасні квіти: «тут були квіти всіх сортів, усіх пір року». (Територія на березі протоки Каттегат має помірний морський клімат з прохолодним літом, дощовою осінню і відносно м'якою зимою з невеликими морозами. Це робить цей край квітучим. Зокрема, ботанічний сад Гетеборга в гирлі річки Гета-Ельв є найбільшим, на думку багатьох, парком в Північній Європі. Тут знаходиться найбільша у Швеції колекція орхідей (1500 видів) та рідкісна рослина з острова Пасхи *Sophora toromiro*, яка вимерла в природі, але була збережена в культурі, у тому числі і завдяки ботанічному саду в Гетеборзі. Тут є також долина рододендронів, де росте майже 500 видів і сортів цих рослин)

Герда в Принца та Принцеси. (Швеція – країна з конституційною монархією).

Підальші пошуки Кая Герда продовжує на золотій кареті, яка в темному лісі привернула увагу розбійників. (Значна територія Швеції вкрита лісами. Північ країни – тайгові (густі, темні) ліси).

Лапландка пропонує дістатися до Фінмарка, де живе Снігова Королева. Вона щовечора запалює блакитні бенгальські вогні. (В окрузі Фінмарк, у північно-східній частині Норвегії, можна спостерігати північне сяйво).

5.1. Інтегрований мовно-літературний курс. Сельма Лагерлеф «Чудесна мандрівка Нільсона Гольгерсона з дикими гусьми»; 5 клас.

5.2. Природничі науки (Science).

5.3. Стимулювання допитливості та підтримка інтересу до навчання і пошуку знань, формування в учнів наукового світогляду.

5.4. Власні назви реальних об'єктів у творі дають змогу читачам простежити маршрут зграї Акки Кебнекайсе. Чи відомі вам подібні твори-мандрівки про Україну?

Груповий проєкт: вивчення карти міграцій птахів територією України і вибір маршруту певного птаха для розроблення шляху мандрівки; вивчення особливостей обраного птаха для «наукової достовірності» розповіді; вибір визначних місць на обраному маршруті та пошук про них інформації, корисної для твору; пошук міфу / легенди / переказу, що стане яскравим вставним елементом вашого твору або допоможе створити сюжет. Вивчіть особливості обраного вами виду птахів (зовнішні ознаки, звички, характер, спосіб харчування, голос тощо). У цьому вам допоможе сайт «Пернаті друзі. Пташиний світ України». Також зверніться до інших джерел інформації. Далі продумайте, які особливі (визначні, цікаві) місця можуть відвідати на своєму шляху птахи разом із вашими майбутніми героями. Окремі території нашої країни позначено темними кольором, оскільки вони тимчасово окуповані. Якщо вам необхідно, щоб подорож ваших персонажів відбувалася й над цими територіями, то не забудьте про безпеку, на які вони там можуть наразитися [6, с. 168–169].

5.5.2. Пригадайте рядки поезії «Снігурі» Олександра Олеся: «Заспівали, задзвеніли, Мов заграли кобзарі... Де взялась весела зграя, Жарогруді снігурі».

В інтернет-спільноті поширене фейкове повідомлення про те, що українці рятують взимку від голоду синиць

і знищують снігурів. На думку російських і проросійських оплачених інтернет-тролів, синиця, маючи жовто-блакитне пір'я, символізує собою Україну, а червоногрудий снігур уособлює імперське, червоне зло на ім'я СРСР і його правонаступника – Росію. Фейк активно ширився мережею ще й тому, що снігурі ще у 80–х ХХ ст. були одним із символів зими та новорічних шкільних канікул. Нині снігурів майже не бачимо. То куди ж зникли червоногруді красені? До речі, червоний і чорний – кольори другого стягу України, прапора УПА. Спростуймо фейк про знищення снігурів, зробивши висновки з відповіді на це запитання фахівців кафедри зоології в Національному університеті імені Тараса Шевченка та Музею зоології Львівського національного університету імені Івана Франка [5]. Дізнайся більше про снігура на сайті «Пернаті друзі. Пташиний світ України: снігур (Pyrrhula Pyrrhula)».

Така робота вчителів філологічних дисциплін у контексті STEM-освіти має базуватись на стимулюванні допитливості формуванні в учнів наукового світогляду, здатності сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в текстах різних видів.

Висновки. Отже, розвиток предметно-методичної професійної компетентності вчителів української мови і літератури, зарубіжної літератури в контексті STEM-освіти під час удосконалення професійності в різних формах післядипломної педагогічної освіти дозволяє виробляти здатність формувати мотивацію учнів та організовувати їхню пізнавальну діяльність, здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу практичному застосуванні наукових, математичних, технічних та інженерних знань і вмінь для розв'язання практичних проблем для подальшого використання їх у професійній діяльності. Такий підхід сприятиме удосконаленню процесу підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін та усвідомленню педагогами важливості об'єднання зусиль учасників освітнього процесу у формуванні необхідних компетентностей школярів. Дослідження способів формування мовно-комунікативної професійної компетентності STEM-фахівців ЗЗСО в системі післядипломної педагогічної освіти є перспективою подальшого наукового пошуку.

Список використаних джерел

1. Бугаєнко В., Білецький О. Херсонщина. Харків: Фоліо, 2023. 155 с.
2. Бутурліна О., Артем'єва О. Модельна навчальна програма «STEM. 5-6 класи (міжгалузевий інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти. URL: <http://surl.li/cmxfjg> (дата звернення: 30.11.2023).
3. Вортман Д. Змієві вали без таємниць: Змієві вали Середньої Наддніпрянщини (за Михайлом Кучерою). URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/03/15/161067/> (дата звернення: 30.11.2023).
4. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти): розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 960-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 30.11.2023).
5. Лобода Г., Гавриляк І. Куди поділись снігурі? *Україна молода*. 2012. № 3. С. 3–4. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/2008/116/71504/> (дата звернення: 30.11.2023).
6. Старагіна І. П., Панченков А. О., Терещенко В. М., Романенко Ю. О., Волошенюк О. В., Новосолова В. І., Блашко М. Б., Ткач П. Б. Українська мова, українська та зарубіжна літератури. Підручник інтегрованого курсу для 5 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 2. Київ: Генеза, 2022. 239 с.

References

1. Buhaienko V., & Biletskyi O. (2023). *Hersonschina* [Kherson region]. Harkiv: Folio, 155 p. [in Ukrainian].
2. Buturlina O., & Artemieva O. (2021). *Modelna navchalna programma «STEM. 5–6 klasi (mizhgaluzevii integrovaniy kurs)» dlya zakladiv zagalnoyi serednoyi osviti* [Model educational program «STEM. 5–6 grades (interdisciplinary integrated course)» for institutions of general secondary education]. URL: <http://surl.li/cmxfjg> (accessed: 30.11.2023) [in Ukrainian].
3. Vortman D. (2022). *ZmIEvI vali bez taEmnits: ZmIEvI vali Sereidnoyi NaddnIpryanshini (za Mihaylom Kucheroyu)* [Snake ramparts without secrets: Snake ramparts of the Central Dnieper region (according to Mykhailo Kuchera)]. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/03/15/161067/> (accessed: 30.11.2023) [in Ukrainian].
4. *Kontseptsiya rozvytku pryrodnycho-matematychnoyi osvity (STEM-osvity)* [Concept of the development of science and mathematics education (STEM education)]: rozporiyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 05.08.2020 № 960-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text> (accessed: 30.11.2023) [in Ukrainian].
5. Loboda G., & Gavrilyak I. (2012). *Kudi podlilis snlgurI?* [Where did the snowmen go?]. *Ukrayina moloda – Ukraine is young*, 3, 3–4. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/2008/116/71504/> (accessed: 30.11.2023) [in Ukrainian].
6. Starahina I., & Panchenkov A., & Tereshchenko V., & Romanenko Y., & Voloshenyuk O., & Novosolova V., & Blazhko M., & Tkach P. (2022). *Ukrayins'ka mova, ukrayins'ka ta zarubizhna literatury. Pidruchnyk intehrovanooho kursu dlya 5 klasu zakladiv zahal'noyi seredn'oyi osvity (u 2-kh chastynakh). CH. 2* [Ukrainian language, Ukrainian and foreign literature. Textbook of the integrated course for the 5th grade of institutions of general secondary education (in 2 parts).Part 2]. Kyiv: Geneza, 239 p. [in Ukrainian].